

פתיחה

בפרשת השבוע כתובה שירת האזינו, המהווה נאום תוכחה אחרון לפני מות משה וכניסת עם ישראל לארצו. באחד מפסוקי השירה (לב, ו) כתוב: "הלוא הוא אביך קנך הוא עשך ויכננך". מפסוק זה ומפסוק נוסף מספר משלי (כח, כד) דורשת הגמרא במסכת ברכות (לה ע"א), שכל האוכל ללא ברכה כאילו גוזל את הקב"ה וכנסת ישראל. ובלשון הגמרא:

"אמר רבי חנינא בר פפא: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל, שנאמר: גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית; ואין אביו אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר הלא הוא אביך קנך; ואין אמו אלא כנסת ישראל, שנאמר: שמע בני מוסר אביך ואל תיטוש תורת אימך."

בעקבות דרשת חז"ל שאסור לאכול ללא ברכה, נעסוק השבוע בשאלה מה מברכים על פריכיות אורז. על מנת לענות על שאלה זו נפתח ראשית במחלוקת הפוסקים, האם צריך לברך על אורז בורא פרי האדמה או מזונות. בהמשך נראה את המחלוקת מה מברכים על פריכיות אורז, ולסיום מה יש לברך על סושי.

ברכת האורז

מה מברכים על אורז? הגמרא במסכת ברכות (לו ע"ב) כותבת בשם רב ושמואל, שכל מאכל שיש בו מחמשת מיני דגן שמטרתם לתת טעם, יש לברך עליו 'מזונות' גם אם מבחינה כמותית הם מהווים מיעוט. מתוך דבריהם מדייקת הגמרא, שכוונתם לומר שדווקא על חמשת מיני דגן מברכים מזונות, אבל אורז ודוחן, ברכתם שהכל. על הנחה זו, מקשה הגמרא שתי קושיות:

קושיה ראשונה: הגמרא מביאה ברייתא הכותבת שאורז נחשב מעשה קדירה, ועל מעשה קדירה יש לברך מזונות ולא שהכל. ולא זו בלבד, אלא שבמקרה בו עושים מהאורז פרוסות, אף יש לברך 'המוציא'. הגמרא דוחה את הקושיה, מכיוון שבריייתא זו צועדת בשיטת רבי יוחנן בן נורי, הסובר שאורז מין דגן הוא ואף אפשר לצאת בו ידי חובת מצה בפסח, אבל חכמים חולקים עליו.

קושיה שנייה: הגמרא מביאה ברייתא הכותבת, שהכוסס את האורז מברך עליו בורא פרי האדמה, ואם טחנו, אפאו ובישלו והפכו למעין פרוסות יש לברך מזונות. בניגוד לברייתא הקודמת אי אפשר לתרץ שמדובר בשיטת רבי יוחנן בן נורי, שכן לשיטתו במקרה זה יש לברך המוציא - ואכן מבריייתא זו נסתרים דברי רב ושמואל הסוברים שברכת האורז שהכל, ואין הלכה כמותם.

טחנו, אפאו ובישלו

יוצא שלמסקנת הגמרא, במקרה בו כוססים את האורז, ברכתו אדמה, וכאשר טוחנים, אופים או מבשלים אותו ברכתו מזונות. נחלקו הראשונים, מה בדיוק יש לעשות כדי שברכת האורז תהיה מזונות:

א. **הרא"ש** (י, ה) דייק מלשון הברייתא, שרק במקרה בו הופכים את האורז לכמעין דייסה יש לברך מזונות, אבל כל עוד הגרגירים שלמים, גם אם בישלו את האורז היטב יש לברך בורא פרי האדמה. בדומה לכך כתב **המאירי** (שם, ד"ה אורז), שרק כאשר מבשלים את האורז והוא נבקע מחמת הבישול וכדומה יש לברך עליו מזונות, אבל בסתם בישול ברכתו אדמה. ובלשון:

"והיאך הוא דינם? אם כססן חיים מברך שהכל, בשלן ולא נתבקעו אורז שדרכו בכך מברך בורא פרי האדמה ועל זו אמרו הכוסס את האורז מברך בורא פרי האדמה, ומתוך שלא נתבקעו הוא קורא בהם לשון כסיסה ודוחן שאין דרכו בכך מברך שהכל. בשלן ונתבקעו מברך עליהם בורא מיני מזונות, ולבסוף בורא נפשות."

ב. **רבינו יונה** (כו ע"א ד"ה והפת) חלק וסבר, שדי בכך שמבשלים את האורז כדי שברכתו תהיה מזונות, ואין צורך במיעוץ או ביקוע. נראה שהבין שכאשר הגמרא כותבת שהטוחן ומבשל את האורז מברך מזונות, אין כוונתה לומר שחובה לבצע את שתי הפעולות כדי שברכתו תהיה מזונות, ואחת מהן מספיקה.

לחיזוק דבריו, הביא שתי ראיות: **ראייה ראשונה**, כיוון שרגילים לאכול אורז מבושל, אין סברא שברכתו תהיה מזונות דווקא כאשר טוחנים אותו (בניגוד לדוחן לדוגמא שרגילים לאכול רק טחון¹). **ראייה שנייה**, כאשר הברייתא דנה מה נחשב מעשה קדירה שעליו יש לברך מזונות, בנוסף לאורז היא מציינת גם את החילקא וטירגיס, מיני חיטה שחתכו ושברו. אם בשביל לברך על אורז ברכת מזונות, יש לחלקו, מדוע הגמרא לא ציינה גם אורז מחולק כפי שציינה את החילקא והטירגיס? מכאן מוכח שאין צורך בשבירתו.

להלכה

בפסק ההלכה נחלקו האחרונים:

א. **השולחן ערוך** (רח, ז) פסק כדעת רבינו יונה, שכל אורז שבושל ברכתו בורא מיני מזונות, ורק האוכל אורז חי מברך בורא פרי האדמה, וכן פסקו **הבן איש חי** (פנחס, יח) ו**הרב עובדיה** (יביע אומר ח, או"ח כב). ב. **הרמ"א** (שם) חלק על השולחן ערוך, ופסק כדעת הרא"ש שדווקא כאשר האורז מעוך כדייסא יש לברך עליו מזונות, אבל בבישול בלבד ברכתו אדמה. ובלשון:

"הכוסס (פי' האוכל) את האורז, מברך עליו בורא פרי האדמה ואחריו בורא נפשות; ואם בשלו הגה (= רמ"א): עד שנתמעך (רא"ש), או שטחנו ועשה ממנו פת, מברך עליו בורא מיני מזונות ואחריו בורא נפשות; והוא שלא יהא מעורב עם דבר אחר אלא אורז לבדו, ואם עירב ממנו בתבשיל אחר והתבשיל האחר הוא הרוב, מברך עליו כברכת אותו תבשיל."

למרות פסק הרמ"א, מנהג רוב האשכנזים לברך תמיד מזונות על האורז, והעלו האחרונים מספר אפשרויות ליישוב המנהג. **ערוך השולחן** (רח, כב) כתב, שאין כוונת הרמ"א שצריך שהאורז יימעך לגמרי כפי שמשמע מלשון ומלשון הרא"ש, אלא די בכך שהוא

¹ כאמור, רבינו יונה מצוין שדין זה בניגוד לדוחן, שברכתו מזונות רק במקרה בו הוא נטחן כיוון שאין דרך לאכול ללא טחינה. עם זאת יש להעיר, שהרי"ף וראשונים נוספים סוברים שברכת הדוחן תמיד שהכל, כיוון שכאשר הגמרא סותרת את דברי רב ושמואל הסוברים שיש לברך על אורז ודוחן שהכל, היא סותרת רק את דבריהם ביחס לאורז, ולא ביחס לדוחן.

יתבשל כראוי עד שיתנפח. **המשנה ברורה** (שם, כו) העלה אפשרות אחרת בשם **הפרי מגדים**, שכאשר מסירים מהאורז את קליפתו החיצונית (כפי שעושים באורז לבן), נחשבת פעולה זו כמערכת האורז, ולכן יש לברך עליו בורא מיני מזונות גם אם הוא אינו נראה בפועל כעיסה (ועיין הערה²).

ברכת הפריכות

לאחר שראינו את הדיון סביב ברכת האורז, יש לראות דיון נוסף שהתעורר בדורות אחרונים, מה מברכים על פריכות אורז. על מנת לייצר פריכות אורז, לוקחים אורז, מרטיבים אותו במים ומחממים בחום גבוה עד שהוא מתנפח. המחלוקת כיצד לברך על מאכל זה סובבת סביב השאלה, האם להגדיר את התהליך שעוברות הפריכות כבישול:

א. **הרב שטרנבוך** (תשובות והנהגות ה, סג) סבר, שיש לברך על הפריכות בורא מיני מזונות. והוא נימק, שהסיבה שמברכים על אורז מבושל מזונות (למרות שהוא אינו אחד מחמשת המינים) משום שהוא מזין, ואם כן בזמן הזה שהתפחה היא דרך בישול מקובלת, ממילא די בכך כדי להחשיב את הפריכות כמזון ולברך עליה בורא מיני מזונות, וכן הביא שפסק **הרב משה פיינשטיין**.

עוד הוסיף הרב שטרנבוך נימוק הלכתי לחזק את שיטתו, שלדעת פוסקים רבים כאשר מברכים על כל מאכל מזונות, יוצאים ידי חובה בדיעבד כי הם נחשבים מזון (למעט מים ומלח שאינם נחשבים מזון כלל). לעומת זאת אם יברכו על האורז בורא פרי האדמה ייתכן שלא ייצאו ידי חובה, כי על אף שמקורו מהאדמה, הפריכות אינן נראות כפרי או ירק. ובלשונו:

"טעם הדבר שהתפחה מועילה כמו בישול ועדיף מינה, דעל ידי זה מיחשיב מזון וראוי לברך עלה בורא מיני מזונות, כי בכך הוא דרך תיקון כמזון. מה עוד שאפילו אם נאמר שדינו לברך בורא פרי האדמה, הרי אם אמר בורא מיני מזונות יצא להרבה מגדולי הפוסקים משום שמיזן (= מזין)",

ב. **הרב עובדיה** (חזון עובדיה ט"ו בשבט, קפד) חלק וסבר, שברכת הפריכות בורא פרי האדמה. בטעם הדבר נימק, שבישול באמצעות התפחה אינו נחשב בישול, ולכן למרות שהאורז נדבק אחד לשני ונהיה כעיסה (כך שלדעת הרמ"א היה מקום לברך עליו מזונות) האוכל פריכות מעין אלו נחשב 'כוסס אורז', ועליו לברך בורא פרי האדמה, וכן מובא בשם **הגרש"ז אויערבך** (וזאת הברכה עמ' רמג).

ג. **הרב מרדכי אליהו** (מאמר מרדכי ב, כא) בגישה שלישית סבר, שיש לברך על הפריכות שהכל נהיה בדברו. בטעם הדבר נימק, שלדעת הרמ"א (רב, ז) **והבן איש חי** (פנחס שנה א', ג) בעקבותיו, מאכל ששינה צורתו בצורה שכבר אי אפשר לזהותו, ולא זו הדרך שרגילים לאכול את אותו המאכל (לדוגמא ממרח תמרים) - יש לברך עליו שהכל נהיה בדברו.

משום כך, כיוון שהפריכות אינן נראות יותר כאורז אלא כמעין בעות נפוחות, וכן רוב מוחלט של האורז בעולם נאכל כאורז רגיל ולא כפריכות, ברכתן שהכל נהיה בדברו. עם זאת הוסיף, במקרה בו אדם מברך בורא פרי האדמה או מזונות, בדיעבד הוא יוצא ידי חובה, כיוון שמקור האורז מהאדמה, וכן מדובר במאכל מזין.

ברכת סושי

מה יש לברך על סושי? כדי לענות על שאלה זו, ראשית יש להבין את דרך הכנת הסושי. הסושי, הנאכל מאות שנים ומקורו ב'פן, מורכב ממספר מרכיבים המשתנים בין סוגי הסושי השונים. בנפוץ שבהם, לוקחים אצות מגלגלים אותם בצורה של מעין סיגר המהווה את העטיפה החיצונית של המאכל. בתוך האצות, מניחים דגים שאינם מבושלים, ירקות, אורז וכדומה.

לכאורה, על בסיס סוגיה שראינו בעבר (בהעלותך שנה א'), ברכתו של הסושי צריכה להיות מזונות. כאמור אז, למרות שבדרך כלל כאשר מאכל מורכב ממספר מינים קובעים את ברכתו על פי המאכל שכמותו הגדולה ביותר, במאכל בו יש מיני מזונות הבאים לתת טעם, תמיד יש לברך בורא מיני מזונות, גם אם שיעורם קטן.

לכן לדוגמא, על שניצל יברכו מזונות למרות שהרוב והעיקר הוא הבשר, מכיוון שהציפוי שעוטף את השניצל (וברכתו מזונות) מטרתו לתת גם טעם טוב. על חטיף כיף כף לעומת זאת בפשטות יש לברך שהכל, כי למרות שבתוך השוקולד יש וופל שעשוי מקמח, מטרתו רק ליצור את צורת 'האצבעות' שבשוקולד, והוא חסר כל טעם לכן הוא טפל. ובלשון **השולחן ערוך** (רח, ב):

"חמשת מיני דגן ששלקן או כתשן ועשה מהם תבשיל, כגון מעשה קדירה הריפות וגרש כרמל ודייסא, אפילו עירב עמהם דבש הרבה יותר מהם או מינים אחרים הרבה יותר מהם, מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף על המחיה; אבל אם לא נתן הדגן בתבשיל אלא לדבקו ולהקפותו, בטל בתבשיל."

בפשטות, כיוון שברכתו של האורז מזונות, גם אם הוא מיעוט בתבשיל הסושי ואינו המרכיב העיקרי ברכתו צריכה להיות מזונות, שהרי מיני המזונות תמיד עיקר! אלא שלמעשה עולה מדברי הגמרא בברכות (לז ע"א) המביאה שתי מימרות בשם רב ושמואל, שדינו של האורז שונה:

מימרא ראשונה, על אורז יש לברך שהכל נהיה בדברו. **מימרא שנייה**, שאורז המעורב בתבשיל אינו הופך את ברכת התבשיל למזונות, כיוון שרק חמשת מיני דגן החשובים נחשבים תמיד כמאכל המרכזי, מה שאין כן אורז שלדעת חכמים (שלא כדעת רבי יוחנן בן נורי) אינו נחשב חמשת מיני דגן.

למרות שהמימרא הראשונה נדחתה מההלכה, ויש לברך על אורז בורא פרי האדמה או מזונות (תלוי במחלוקת השולחן ערוך והרמ"א דלעיל), המימרא השנייה לא נדחתה מההלכה, ופסקו אותה **הרמב"ם** (ברכות ג, י) **והשולחן ערוך** (רח, ז). כך שרק אם האורז בסושי הוא הרוב יש לברך עליו בורא מיני מזונות, ואם הוא המיעוט, יש לברך שהכל על הדגים או אדמה על הירקות.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...³

² ייתכן שהשלכה למחלוקתם תהיה ברכתו של אורז מלא. לדעת ערוך השולחן, גם עליו יש לברך מזונות, כיוון שגם אותו מבשלים בצורה הגורמת לו להתנפח. לדעת המשנה ברורה לעומת זאת, בפשטות ברכתו אדמה, כיוון שמטעמי בריאות באורז מלא משאירים את הקליפה העוטפת את האורז (אם כי ייתכן שמורידים את חלקה).

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com